

Kristen R.
Ghodseeová

PROČ MAJÍ ŽENY ZA SOCIALISMU LEPŠÍ SEX

A další argumenty
pro ekonomickou
nezávislost

HOST

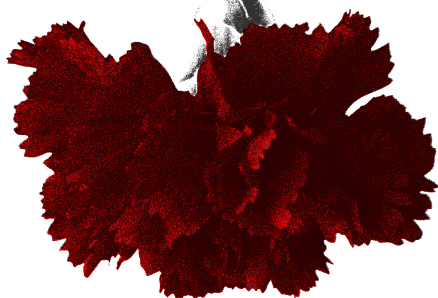
Kristen R.
Ghodseeová

**PROČ
MAJÍ ŽENY
ZA SOCIALISMU
LEPŠÍ
SEX**

**Kristen R.
Ghodseeová**

Přeložila
Sylva Ficová

PROČ MAJÍ ŽENY ZA SOCIALISMU LEPŠÍ SEX

A další argumenty
pro ekonomickou
nezávislost

BRNO 2020

Why Women Have Better Sex Under Socialism

Copyright © 2018 by Kristen R. Ghodsee

This edition published by arrangement with PublicAffairs,
an imprint of Perseus Books, LLC, a subsidiary of Hachette Book
Group, Inc., New York, USA

All rights reserved

Foreword © Kateřina Lišková, 2020

Cover photo by twinsfisch / Unsplash

Translation © Sylva Ficová, 2020

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2020

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-0288-2 (PDF)

Haydenovi, Jo a Naně

OBSAH

PŘEDMLUVA	11
POZNÁMKA AUTORKY	27
ÚVOD	
MOŽNÁ DOPLÁCÍTE NA KAPITALISMUS	33
1 ŽENY – JAKO MUŽI, JEN LEVNĚJŠÍ:	
O PRÁCI	55
2 CO OČEKÁVAT, KDYŽ OČEKÁVÁTE VYKOŘIŠTOVÁNÍ:	
O MATEŘSTVÍ	75
3 KALHOTOVÉ KOSTÝMY NESTAČÍ:	
O VŮDČÍ ROLI	99
4 KAPITALISMUS V POSTELI:	
O SEXU / I. ČÁST	123
5 KAŽDÉ PODLE JEJÍCH POTŘEB:	
O SEXU / II. ČÁST	141
6 OD BARIKÁD K VOLEBNÍM URNÁM:	
O OBČANSTVÍ	165
DOPORUČENÁ LITERATURA	185
PODĚKOVÁNÍ	193
POZNÁMKY	197
REJSTŘÍK	223

PŘEDMLUVA

SOCIALISTICKÁ SEXTERTÍZA V ČESKOSLOVENSKU KATEŘINA LIŠKOVÁ

V naší kolektivní paměti se traduje obraz komunismu jako něčeho skrznastrž špatného, co přineslo strádání, utrpení, omezování a co zapříčinilo zbrždění vývoje, který nastartovala tzv. první republika. Výzkum sexuality za socialismu ale ukazuje jiný, nuancovanější obraz. Zaprvé: co se sexu týče, Čechoslováci a Českoslovenky byli ve srovnání se západními sousedy v mnohém napřed a pokrok akceleroval s nástupem komunistů k moci. Zadruhé, motorem pokroku u nás byli experti. A zatřetí: dynamika vývoje sexuality (a žen a mužů coby jejích nositelů) byla u nás jiná než na Západě. Potřebujeme být schopni nahlédnout, že pokrok může fungovat (a funguje) rozparcelovaně: že v některých oblastech nastává nebývalý posun vpřed, zatímco jiné oblasti stagnují a ještě v dalších dochází k zamrznutí či dokonce represáliím. Tak například u nás se paralelně s násilným vyvlastňováním farmářů-kulaků a rozprášením náboženských řádů polovině populace, totiž ženám, konečně dostalo rovných práv v rodině a ve společnosti. K procesům obojího druhu docházelo na počátku padesátých let. Teprve když připustíme rozparcelovanost pokroku, pochopíme, jak společnost opravdu funguje, a spolu se zavržením násilností na určitých skupinách populace budeme schopni docenit posun, ke kterému v Československu došlo v oblasti genderu a sexuality.

Klima devadesátých let, první dekády po pádu komunismu, utvrdilo sdílenou představu, že Česko(slovensko) zaostává za Západem, který teď „musíme dohnat“. Přitom v některých oblastech

jsme měli delší a robustnější historii pokroku než západní státy dávané nám za vzor. Ženy byly postaveny na roveň mužům dříve a východní blok si emancipaci žen dával do výkladní skříně na kdejakém mezinárodním setkání. O čem se tolik neví, je sexuální osvobození. A právě Československo bylo od konce druhé světové války v otázkách sexuality průkopnické. Jako první se u nás dekriminalizovala homosexualita: sexuální styk mezi dospělými muži přestal být trestný v roce 1961. Pro srovnání Velká Británie homosexualitu dekriminalizovala až v roce 1967, Západní Německo v roce 1969 a Rakousko v roce 1971. Ještě pozoruhodnější je zájem věnovaný ženskému orgasmu. Výzkum u nás začal už v roce 1952, tedy ještě v dobách tzv. stalinského temna, a vedl se nepřetržitě po celou dobu trvání státního socialismu.

Za průkopnickým zkoumáním sexu u nás stáli sexuologové. Sexuologický ústav byl v Praze založen už v roce 1921, ale na plné obrátky se rozjel až po válce. V roce 1945 sestavil jeho přednostu Josef Hyníe tým lékařů, který společně pracoval po několik desetiletí a jen rostl. To je další pozoruhodnost sexuologie u nás: na rozdíl od řady dalších ústavů či dokonce celých disciplín, které se věnují zkoumání člověka v jeho žitém světě — jako je psychologie, filozofie či sociologie —, Sexuologický ústav nebyl nikdy rozpuštěn. Za kontinuitu vděčí nejspíš medicínské povaze svého vědění. Pro stát, zvláště autoritářský (ale i kdejaký jiný), je zdraví lidu pádnějším zdůvodněním existence odborné instituce než vágní bádání bez srozumitelné metody a jasné aplikace s měřitelnými výsledky, tak jak to bylo v případě humanitních a sociálněvědních pracovišť.

To, že sexuální osvobození v Československu poháněli muži a ženy v bílých pláštích, nejspíš působí dojmem, jako by o osvobození ani nešlo. Pod vlivem západních narativů o osvobození si sexuální a genderový pokrok představujeme jako proces nesený zdola, sociálními hnutími; pokud lidé nebyli v ulicích a nevynutili

si změny na vládě, nemůže to být pokrok. V socialistických zemích ale sociální hnutí nebyla, neboť práva shromažďovací a svobody projevu neexistovala. Jejich úlohu tak často plnili experti. Jako jednotlivci či členové poradních orgánů předkládali doporučení, jež vláda zhusta přijímala a vnášela do politik a zákonů. Expertiza za socialismu tedy proměňuje nejen naše chápání pokroku a jeho nositelů, ale posunuje i naše pojetí těch „nahore“. Nebyli to totiž zdaleka jen „soudruzi“, kdo určovali směřování země a kdo ovlivňovali životy lidí. „Nahore“ byli i experti, kteří často a úspěšně tlačili vládu, aby přijímala opatření, jež zlepšovala každodenní životy lidí.

Emancipace prostřednictvím expertízy je vpravdě moderní fenomén. Odborníci byli pro moderní stát nepostradatelní. Můj výzkum chápe sexualitu jako průhled do rozvíjející se modernity. Nejen že gender a sexualita nejsou naturalizovanými neměnnými entitami, jsou sociálně utvářené a přetvářené: mimo jiné představují způsob, jak vnímat povahu měnících se moderních společností. Skrze pochopení toho nejintimnějšího, tedy sexuality, můžeme porozumět tomu nejveřejnějšímu, tedy státu. Chápání sexuality a genderu se proměňovalo během čtyř komunistických dekad spolu s charakterem režimu.

Sexuální život na východ od železné opony měl svá specifika a odlišnou trajektorii než na Západě. V Československu důležité aspekty sexuality doznaly osvobození už v dlouhých padesátých letech — potrat byl legalizován, homosexualita dekriminována, ženský orgasmus (a jak ho dosáhnout) se dostal do hledáčku sexuologů — a to vše v atmosféře důrazu na rovnost žen. Naopak během normalizace expertní diskurzy otočily a ženy měly hledat své místo v životě především jako starostlivé matky a poslušné manželky. Dobrý sex měl stvrdit dobré manželství a na něm postavenou rodinu.

MANŽELSTVÍ: OD LÁSKY A ROVNOSTI K DISCIPLÍNĚ A HIERARCHII

Po celá dvě desetiletí první republiky probíhaly snahy narovnat postavení žen a dětí v rodině. Bezúspěšně. Podle rodinného zákoníku, který se s drobnými změnami užíval od dob Rakouska-Uherska, byl hlavou rodiny muž. Manžel rozhodoval o tom, jestli „jeho“ žena smí studovat nebo pracovat, disponoval vším majetkem, i tím, co do manželství přinesla žena. Ovšem ani před svatbou ženě nic nepatřilo: o všem rozhodoval otec. Ten rozhodoval o dětech, jejich matka neměla zákonnou možnost vyjádřit se k tomu, jak budou děti vychovávány nebo jestli půjdou na studia. Děti narozené mimo manželství, kterých u nás za první republiky bylo přes 10 %, byly navíc v nevýhodě ve srovnání s těmi manželskými. I kdyby je jejich biologický otec chtěl prohlásit za vlastní, nemohl: nemanželské děti neměly právo na otcovo jméno ani majetek a jejich matky neměly nárok na alimenty. Co se týče právního ukončení manželství, toho bylo složité dosáhnout i tehdy, když spolu manželé třeba i roky nežili. To vše se změnilo s nástupem komunistů. Necelé dva roky po převratu vstoupil v platnost nový zákon o rodině, který vzal mužům právo rozhodovat o ženách, dal ženám též práva a povinnosti k dětem a rodinnému majetku, jaká měli muži, narovnal postavení dětí bez ohledu na původ a usnadnil rozvod, k němuž již stačil jediný důvod, a to „hluboký a trvalý nesoulad“ mezi manželi.

Manželství mělo být nově založeno na lásce, nikoli na penězích či zastaralých konvencích. A přesně to radili mladým lidem sexuologové. Knihy o manželství vydané v padesátých letech poskytovaly informace o těle a funkci pohlavních orgánů a tato osvěta byla usazena ve filozofických esejích o společnosti. Kniha autorů Vladimíra Bartáka, Václava Dobiáše a Karla Nedomy ze Sexuologického ústavu *Pohlavní život a výchova k manželství a rodičovství*, vydávaná v letech 1955 až 1962, je protkána odkazy ke zrušení soukromého vlastnictví a zapojení žen do veřejného světa práce. Autoři odmítají buržoazní ideologii manželství, která pomocí

třídní endogamie jen reprodukovala sociální rozdíly. V kontrastu s tím mělo být socialistické manželství založeno na vzájemné lásce, nikoli svázáno ekonomickými imperativy. Muži a ženy, osvobození od třídních omezení, se měli potkat jako rovný s rovným, jako přátelé, jejichž sdílené zájmy přerostou v lásku. Jejich rovné postavení doma záviselo na jejich rovném zapojení do práce mimo domácnost. S odkazem na Marxe, Engelse a Lenina sexuologové kritizovali buržoazní manželství za to, že podřizovalo ženy a reprodukovalo dvojí morálku.

Barták, Dobiáš a Nedoma psali o manželství minulosti následovně:

Jenom proletářky a chudé rolnické ženy se účastnily pracovního procesu společnosti, ovšem mohly zastávat jen nižší funkce v továrnách, na polích atd. Přitom byla jejich práce vykořisťována daleko více než práce mužů, za stejnou práci byly méně placeny než muži. Ženě v buržoazním manželství byla vyhrazena domácnost a výchova dětí. Hospodářsky byla úplně závislá na muži. Svoboda volby partnera ustupovala většinou hospodářským výhodám a volba byla nezřídka prováděna rodiči. Tak se manželé doplňovali velmi často majetkem, ale jen velmi zřídka po stránce duševní. Takové manželství se stávalo často žalářem pro muže, mnohem častěji však pro ženu, neboť neměla tolik svobody jako muž. Případné porušení věrnosti ženou společnost velmi přísně odsuzovala, ačkoliv u muže to mlčky trpěla.¹

Kapitalismus je tu kritizován nikoli z pozice vykořisťovaných tříd, ale z pozice ujařmených žen. Jejich postavení se mění s nástupem socialismu. Titíž autoři vysvětlují, že:

Známosti dnes uzavírané mají daleko lepší vyhlídky na hodnocení vlastností druhu, neboť vycházejí nejčastěji ze skutečné

zkušenosti z pracovního prostředí, z práce v organizacích, z politických školení, kde se poznává opravdový charakter člověka neskresleně. [...] Oba partneři se setkávají jako sobě rovní svobodní občané, bez zřetele na nějaké vzájemné hospodářské závislosti. [...] To je možné jen v socialismu, který poprvé osvobozuje ženu.²

Jak vidno, rovnost genderová byla pro socialismus stejně důležitá jako rovnost třídní. Rovnost ve světě práce se podmiňovala rovností v rodině. Jedno bez druhého nebylo v začátcích socialismu představitelné.

Situace se poměrně dramaticky změnila na prahu normalizace. Autoři Jiří Mellan a Iva Šípová, rovněž ze Sexuologického ústavu, ve své knize *Mladé manželství*, vydávané mezi lety 1970 až 1991, mluví o důležitosti rovnoprávnosti ve všech oblastech života... vzápětí ovšem bezradně pokrčí rameny:

Ale dají se v myslích lidí vymazat během dvaceti či třiceti let staletí? Dají se změnit za tak krátkou dobu názory na úlohu muže a ženy v manželství a v rodině? Dá se mezi jednou a druhou generací — i když došlo mezi nimi k revolučním změnám společenských podmínek — změnit, zlomit nebo přetvořit představa o základní roli obou pohlaví? Je to vůbec správné, i když se ukazuje, že je to někdy bezpodmínečně nutné a že není jiného východiska?³

Vztah sexuologů k genderové rovnosti je tu, mírně řečeno, ambivalentní. Když dávají rady k výběru partnera pro manželství, za ideální považují kombinaci sociální a třídní stejnosti a genderové difference. Manželé by měli být stejné „kulturní a sociální úrovně“, což se týká i vzdělání a inteligence. Když tomu tak není, hrozí problémy:

Snazší situace je u párů, kde má vyšší intelekt muž než žena. Toto postavení vyhovuje alespoň patriarchálnímu systému rodiny. Je pravým kamenem úrazu, jestliže je situace opačná. U obou partnerů může potom vést k neuróze, i když z jiných příčin — muž trpí komplexy méněcennosti, které odreagovává nejrozličnějším způsobem, žena trvalým neuspokojením, které si nijak nezadá s neuspokojením sexuálním; může být dokonce pro ni těžší a bolestnější.⁴

Sexuologové Mellan a Šípová si uvědomují, že lidé si mohou zaříditi domácí život různě a že také různě balancují rodinný život a pracovní povinnosti. Co se ale stane, když je to žena, kdo má zodpovědnější postavení v zaměstnání?

Přestává tu platit pravidlo, že kdo je v zodpovědnější nebo náročnější funkci, má právo i na drobné úlevy v pracovním chodu rodiny a je automaticky v dominantním postavení v manželství. Jakmile se vůdčím elementem stává žena, přestává se toto pravidlo osvědčovat. (...) Není-li mužem vedena, jako by nebyla ve své kůži.⁵

Takovým manželstvím podle sexuologů není pomoci. Ideál rovnosti šel za normalizace stranou a spolu s ním zmizela ze slovníku našich sexuologů láska. Místo toho vymýšleli podivně znějící formulace typu „citový nesoulad manželů“, „citové odcizení“, „narušení svazku v emoční oblasti“, „odlišnost ve vzájemných projevech něžnosti a citů“, které nejenže nepoužívaly explicitně slovo láska, ale vlastně popisovaly její absenci.

Jedním z nejznámějších československých sexuologů je bezesporu Miroslav Plzák. Ten sice nebyl zaměstnán v Sexuologickém ústavu, ale s jeho pracovníky byl v úzkém kontaktu. Jeho knihy se vydávaly po desetiletí, *Klíč k výběru partnera pro manželství*, poprvé vydaný v roce 1975, vyšel naposledy v roce 2010.

Plzák byl pragmatik na slovo vzatý. Ve vztahu se vysmíval jak lásce, tak rovnosti:

Pro mého dědečka a všechny ostatní dědečky a pradědečky mých vrstevníků nebylo rozhodování v páru ochromeno. Ale již naši otcové a pak především my sami a naše děti jsme se dožili ryze demokratického manželství čili páru mocensky značně symetrického, v němž jak muž, tak žena mají nezadatelné právo na svůj hlas. Později si ukážeme, že to s tou symetrií nebude tak horké, ale z hlediska zákona a práva o symetrii pochybovat nelze.⁶

Podobně jako jeho normalizační kolegové i Plzák pokýval hlavou nad rovnostářskou literou zákona, ale trval na tom, že realita taková být nemůže a nemá. Nabádal ženy, ať „přestanou s tou pošetilostí, chtít muže připoutat k práci v domácnosti,“ neboť:

Muž nese na svých bedrech tíhu své pracovní kariéry proto, aby rodina byla ekonomicky dobře zajištěna. Žena však nezná detail jeho každodenních těžkostí, strádání a starostí. Žena nese na svých bedrech péči o domov...⁷

Kdyby člověk bral informace o realitě života žen za socialismu jen z Plzákových knih, myslel by si, že se vrátily k plotně a dětem, kde strávily svůj celý život. Ženy se však nejenže nestáhly z placené práce, jejich zaměstnanost naopak pomalu, ale stále rostla. V manželství hromadně nebyly spokojené a nejspíš jim byly mířeny rady, aby přestaly „sentimentálně“ toužit po štěstí v manželství.

Nechce se nám nic slyšet o tom, že manželství potřebuje řád, protože stále a stále otročíme secesním představám manželství a myslíme si, že manželství má být především háj lásky, v němž

manželé milostně skotačí, a bráníme se tvrzení, že manželství musí být také instituce čili „ouřad“.⁸

Manželství má fungovat jako stroj: ukázněně a disciplinovaně. Povinnost má být nadřazena lásce. Jinými slovy, „manželství musí být práce“. Druhou stranou této logiky je pracovní prostředí jako místo, kam muž chodí vydělávat peníze, kam utíká před citovou nepohodou doma, a kde — a to je problém — vzniká největší ohrožení rodiny, totiž kde je nejvyšší riziko nevěry.

Zatímco v dlouhých padesátých letech se kladl důraz na lásku, rovnost a práci, za normalizace šlo o absenci lásky a důraz na kázeň, odrazování od snah o rovnost mezi muži a ženami a práce byla vykreslována jako doména muže a vnímána jako zdroj ohrožení manželské věrnosti. Jak vidět, pojetí manželství v raném a pozdním socialismu k sobě stojí v téměř dokonalém protikladu.

Jak byla v tomto kontextu vnímána sexualita, a zvláště slast žen?

ŽENSKÝ ORGASMUS: OD LÁSKY A ROVNOSTI K TECHNICE ZA ZAVŘENÝMI DVEŘMI

Sexuologové v padesátých letech zdůrazňovali přítomnost hlubokých citů jako nezbytnou podmínku uspokojivého sexu. Sex bez citového angažmá je nebezpečný, a ani za nic nestojí. Je zajímavé a vskutku jedinečné, že se naši sexuologové zaměřili na ženský orgasmus, a to už na začátku padesátých let. Pro žádnou zemi východního bloku není doloženo, že by se tamní lékaři zajímali o ženskou slast před koncem šedesátých let: na Západě se orgasmu žen nevěnovala soustředěná pozornost do roku 1966, kdy Američané William Masters a Virginia Johnsonová vydali svou slavnou knihu *Human Sexual Response*.

Počátek zkoumání orgasmu je spojen s výzkumem neplodnosti. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let se gynekologové dohadovali, jestli nebo do jaké míry přispívá orgasmus ženy k otěhotnění.

Ženy, kterým se nedařilo otěhotnět, se jezdily léčit do Františkových Lázní. A asi u jedné z deseti si doktoři lámali hlavu nad tím, co může být špatně. Z fyzického hlediska byla zdravá. Ale když jí tak poslouchali, zaslechli, že to neklape v manželském soužití. A tak nastoupili sexuologové, pustili se do výzkumu a zjistili, co těmto ženám ve skutečnosti schází: milující manžel. Ženy, které si neužívaly sex, byly uvízlé v manželství bez lásky a respektujícího partnera.

Sexuologové měli tehdy jasno v tom, že rady ohledně sexuální techniky příliš nepomáhají, je třeba měnit postoje, zlepšit porozumění mezi partnery. Například psychiatřka Jiřina Knoblochová v roce 1961 dávala do souvislosti domácí práce a orgasmus. Na konferenci věnované výhradně ženskému orgasmu vysvětlovala, že je třeba docílit rovnosti mezi manželi v péči o domácnost a děti, čímž se napomůže odstranění sexuálního problému:

Žena je sice nespokojená i v sexuálním životě, ale především proto, že si s manželem nerozumí, že se například doma cítí manželem přehlížena, že se jí dost nevěnuje, že jí nechává doma příliš starostí s domácností a dětmi atd. [...] Často je lépe povzbudit ženu k tomu, aby šla do zaměstnání, uplatnila lépe své schopnosti a zájmy, než doporučováním „šetření se“ přispívat k její izolaci a nespokojenosti v domácnosti.⁹

Podle Knoblochové si ženy budou užívat sex teprve tehdy, až se jejich muži ujmou spravedlivého dílu domácích prací. Sex a práce spolu úzce souvisejí — jak ta domácí, tak placená práce žen:

Ale není cesty zpět a návrat žen do domácnosti. [sic] Zaměstnanost žen je nutným článkem socialismu, není to nějaký emancipační výmysl žen.¹⁰

Na konci padesátých let už to nebyl jen ideál lásky, ale i materiální realita spravedlivě sdílené domácí práce, která podle odborníků podmiňovala sexuální uspokojení žen. Za normalizace se experti naopak domnívali, že za nedostatek orgasmu mohou špatně (čti: netradičně) rozvržené genderové role. Podle autorů *Mladého manželství* sex vyjevuje pravdu o člověku a sexuální a genderové role jsou identické. Jen ty správné genderové pozice mohou vést k sexuálnímu uspokojení:

Intimní život je jednou ze situací, kde se projeví nezkrslá osobnost člověka; intimní vztahy odrážejí vzájemné vztahy v oblasti mimosexuální. Partneři mohou mít v sexuálním životě jen takové role, jaké zastávají v manželství.¹¹

Již víme, že podle těchto autorů bude žena na jiné než tradičně hierarchické role reagovat „trvalým neuspokojením, které si nijak nezadá s neuspokojením sexuálním“. Podle věčného pragmatika Plzáka „sexualita slouží především k plození a k poskytování požitku posléze“¹² a manželé by se měli smluvit, že budou „juchat“ každé úterý a pátek.

V průběhu sedmdesátých let se zcela změnila představa o tom, co stojí v základu dobrého sexu. Od mezilidských a sociálních faktorů se akcent přesunul směrem k technice styku. Zmíněná americká kniha *Human Sexual Response*, vykreslující orgasmus jako fyziologickou záležitost a otevírající cestu k „technickým“ řešením problémů, vyšla česky jako *Lidská sexuální aktivita* v roce 1970. V téže době si psycholog Stanislav Kratochvíl povšiml, že si jeho pacienti na oddělení pro neurotiky často stěžují na problémy v sexu a — inspirován Američany — zahájil „psychoterapii funkčních sexuálních poruch se zřetelem k jejich účinnosti a možností jejich ekonomického využití v socialistickém zdravotnictví a poradenství“. Mezi lety 1975 a 1980 probíhal výzkum sexu spolu

s praktickým nácvikem na pozoruhodném místě: v psychiatrické léčebně v Kroměříži.

Tam se manželské páry během 2–4týdenního pobytu podrobovaly „intenzivní převýchově a tréninku“, k čemuž jim sloužily speciální kartičky s nákresy a popisy sexuálních poloh, odborná instruktáž během terapeutických sezení a speciálně postavený zvukotěsný domek. Kratochvíl zdůrazňoval, že „nácvik se provádí ve vhodném prostředí (soukromí, zamčené dveře)“. Terapie byla zpočátku velmi úspěšná: problémy s nedostatkem orgasmu žen či předčasnou ejakulací u mužů se odstranily v 76 % případů.

KTERAK SKRZE SEX POROZUMĚT SPOLEČNOSTI

Vidíme, že v padesátých letech se opakovala klíčová slova: láska, rovnost, práce. Lidé se potkávali jako rovný s rovným v pracovním prostředí, kde se mohli dobře poznat, tam se spřátelili, přátelství přerostlo v lásku a tak tito mladí lidé vstoupili do manželství. Dobrý sex byl chápán jako důležitá složka manželství, a mohl fungovat jen tam, kde se manželé měli rádi a kde muž respektoval svou manželku a sdílel s ní péči o děti a domácnost. Všimněme si jisté drobnosti: když sexuologové mluvili o sexu, nemluvili o technice styku. A pokud ji snad zmínili, odrazovali páry od toho, aby se upjaly k technice. Byly to totiž vztahy v manželství a širším sociálním okolí člověka, včetně práce, které (mělo se za to) zakládaly kvalitu sexuálního života.

Za normalizace se důraz přesunul na oddělení sfér a pěstování blízkých vztahů v rámci rodiny, nikoli širšího společenství. Klíčovými slovy se staly: oddělené sféry (rodina od práce, žena od muže), disciplína a technika. Sféra práce byla vnímána jako rodinu ohrožující. Sexuologové vnímali tradiční genderovou hierarchii a smysl pro povinnost jako důležité pro úspěch manželství. Láska se vytratila. Sex chápali sexuologové jako záležitost techniky a předkládali podrobné návody, jak jej zlepšit. Vytratila

se snaha o větší změny a nastoupil pragmatický apel na přijetí podmínek a přizpůsobení se jim.

Oba mody přístupu k manželství a sexu vypovídají mnohé o „svých“ dobách. Nástup komunismu byl obdobím utopií, představ, že budoucnost můžeme vybudovat od znova, jinak a lépe. V šedesátých letech klíčilo podezření, které formuloval Ludvík Vaculík v roce 1967 větou: „nevybudovali jsme socialismus podle svých představ.“ K zásadnímu přesměrování kurzu v otázkách rolí žen a mužů a podob rodiny došlo už během této dekády a Husáková skvadra jen implementovala, co reformisté připravili. Zatímco na počátku chtěli komunisté měnit vyhlídky, jaké lidé měli a směli mít, v pozdních fázích se obzory zúžily a lidé se měli umenšeným vyhlídkám přizpůsobit. V počátcích socialismu skutečnost, že realita ne vždy dostávala očekáváním, nebyla důvodem pro to, aby lidé ona očekávání opustili. A vědy jako sexuologie buď roztahovaly křídla, nebo legitimizovaly nutnost přizpůsobení se a tím formovaly subjektivitu lidí tak, aby konvenovala potřebám doby.

Socialismus přináší ženám větší rovnost s muži ve všech oblastech života, včetně sexu. Když přemýšlíme o socialismu třicet let po pádu Berlínské zdi, věřím, že jsme lépe vybaveni docenit jeho klady, než jsme byli v devadesátých letech, kdy se zdálo, že kapitalismus zvítězil a nás všechny teď čeká sladká budoucnost. Realita sociální nerovnosti, kdy někteří strádají, zatímco malá skupinka těch nahoře si užívá pohádkového bohatství, na sebe nenechala dlouho čekat. Nám trochu déle trvalo, než jsme pochopili, co se děje a co všechno je v sázce. Ohroženy nejsou jen marginální sociální či etnické skupiny. Jak ukazuje kniha, již držíte v rukou, kapitalismus má v sobě zakódovaný horší úděl pro polovinu populace: pro ženy. A pokud by si někdo myslel, že sex je frivolní téma, Kristen Ghodsee ho vyvede z omylu. Sexualita totiž jako lakmusový papírek odhaluje nastavení širší

společnosti, včetně jejích priorit v přístupu k těm, kdo byli historicky znevýhodněni.

Představuji si, že většinu čtenářstva této knihy tvoří mladí lidé, kteří socialismus nezažili a snaží se utvořit si objektivní obraz o době minulé. Doufám, že se najdou i mnozí, kdo — podobně jako autorka této knihy i pisatelka těchto řádek — zažili svět rozdělený železnou oponou a teď jsou zvědaví na to, co jim o minulém režimu zůstalo utajeno. Jsem přesvědčena, že obě skupiny se dozvědí mnoho nového a nečekaného. Možná, že budou slova z následujících stránek sloužit jako návod, jak předělat nerovnou společnost, v níž žijeme, k lepšímu.

Elena Lagadinová (vpravo, s Angelou Davisovou) (1930—2017): Nejmladší partyzáнка, která během druhé světové války bojovala proti bulharské monarchii spojené s nacisty. Získala doktorát v agrobiologii, pracovala jako výzkumná pracovnice a poté se stala předsednicí Výboru bulharského ženského hnutí. V roce 1975 vedla bulharskou delegaci na První světové konferenci OSN o ženách. Lagadinová se domnívala, že volný trh diskriminuje rodičky, a proto jim v jejich dvojí roli pracujících a matek může pomoci jedině stát.

S laskavým svolením Eleny Lagadinové.

POZNÁMKA AUTORKY

Posledních dvacet let jsem ve východní Evropě studovala sociální dopady politického a ekonomického přechodu od státního socialismu ke kapitalismu. I když jsem tento region poprvé procestovala pouhých několik měsíců po pádu Berlínské zdi v roce 1989, profesionálně mě začal zajímat až v roce 1997, kdy jsem začala s výzkumem dopadů zhroucení komunistické ideologie na běžné obyvatele. Více než tři roky jsem žila v Bulharsku a devatenáct měsíců ve Východním i Západním Německu, nejprve jako doktorandka, posléze jako univerzitní profesorka. V létě roku 1990 jsem také strávila dva měsíce na cestách po Jugoslávii, Rumunsku, Maďarsku, Československu a Německé demokratické republice, která však brzy zanikla. I v letech mezi tím jsem východní Evropu často navštěvovala a na pozvání přednášela například v Bělehradě, Bukurešti, Budapešti a ve Varšavě. Protože často cestuji autem, autobusem a vlakem, zničující dopady neoliberálního kapitalismu jsem v celém regionu viděla na vlastní oči: bezútěšné krajiny poseté zchátralými pozůstatky kdysi prosperujících továren ustupovaly novým předměstím s hypermarkety nabízejícím dvaadvacet různých druhů šamponu. Studovala jsem také, jak zavedení neregulovaného trhu ve východní Evropě řadu žen znovu dostalo do podřízeného postavení, v němž jsou ekonomicky závislé na mužích.

Od roku 2004 jsem publikovala šest odborných knih a více než tři desítky článků a esejů, v nichž jsem využila empirické důkazy získané z archivů, rozhovorů a rozsáhlé etnografické terénní

práce v regionu. V této knize čerpám ze svého více než dvacetiletého výzkumu a výuky a mým cílem bylo napsat úvod pro širokou veřejnost, kterou zajímají evropské socialistické feministické teorie, zkušenost se státním socialismem dvacátého století a poučení, které si z toho mohou odnést do současnosti. Po nečekaném úspěchu Bernieho Sanderse v primárách Demokratické strany v roce 2016 socialistické myšlenky více pronikají i do povědomí americké veřejnosti. Je velmi důležité se zastavit, poučit se z minulých zkušeností a zkoumat přitom to dobré i zlé. Jelikož věřím v hledání historických nuancí a domnívám se, že státní socialismus měl i určité světlé stránky, nevyhnutelně budu obviněna z obhajování stalinismu. Jedovaté útoky *ad hominem* jsou v našem hyperpolarizovaném politickém klimatu běžnou skutečností a přijde mi docela ironické, že ti, kterým se totalita údajně hnusí, bez skrupulí umlčují projevy druhých nebo rozpoutávají hysterickou šikanu na Twitteru. Německá politoložka Rosa Luxemburgová kdysi řekla: „Svoboda je vždy a výhradně svobodou těch, kdo myslí jinak.“ Tato kniha je o tom, jak se učit myslet jinak, pokud jde o socialistickou minulost, naši neoliberální kapitalistickou současnost a cestu ke společné budoucnosti.

V celé knize používám pojmy „státní socialismus“ nebo „socialistická“ a označuji tak země východní Evropy a Sovětský svaz s vládou komunistickou stranou, jež omezovaly politické svobody. Pojmy „demokratický socialismus“, případně „demokraticko-socialistická“ označuji země, ve kterých socialistické principy prosazují strany soutěžící ve svobodných a spravedlivých volbách a ve kterých se politická práva dodržují. Třebaže se řada politických stran označuje za „komunistické“, tento termín označuje ideál společnosti, v němž je veškerý ekonomický majetek předmětem společného vlastnictví a ve kterém právní stát a právo chřádnou. Reálného komunismu se v žádné zemi nedosáhlo, proto se snažím tomuto pojmu při označování skutečně existujících zemí vyhýbat.

Pokud jde o sémantiku, snažila jsem se také o citlivost vůči současným mezioborovým slovníkům. Pokud například v této knize mluvím o „ženách“, v první řadě mám na mysli cisgender ženy. Socialistická „ženská otázka“ devatenáctého a dvacátého století nebrala v potaz specifické potřeby transgender žen, nemám však v úmyslu vyřazovat je ze současné diskuze ani si je zneprátnit. Podobně ve svém pojednání o mateřství sice uznávám, že mluvím o těch, které jsou za ženy označeny při narození, slovo „žena“ však používám pro zjednodušení, přestože do této kategorie patří i osoby, jež se identifikují jako muži nebo jiný gender.

Jelikož se jedná o úvod, v textu najdete místa, kdy u témat, jako jsou univerzální základní příjem, nadhodnota či kvóty na základě pohlaví, nezacházím do podrobností. Přestože se domnívám, že jsou naprosto zásadní, nevěnuji mnoho času diskuzi o univerzální zdravotní péči ani o bezplatném veřejném vysokoškolském vzdělávání, protože tato opatření jsou mým zvrubně popsána jinde. Snad čtenáře inspiroji k dalšímu studiu témat nadnesených na těchto stránkách a budou tuto knihu brát jako pozvání k hlubšímu zkoumání průniků socialismu a feminismu. Ráda bych také vysvětlila, že nejde o vědecké pojednání; ti, kteří hledají teoretické rámce a metodologické rozpravy, nechť nahlédnou do knih, které jsem vydala u univerzitních nakladatelství. Oceňuji také dlouhou a významnou tradici západního socialistického feminismu, přestože se mu na těchto stránkách nevěnuji. Čtenáře, kteří o ni mají zájem, vybízím, aby nahlédli do knih uvedených v doporučené četbě.

U všech přímých citací a statistických tvrzení uvádím sjednocené citované zdroje ve vysvětlivkách. Věcných vysvětlivek je v textu jen několik, většina čtenářů je tedy může ignorovat, pokud u konkrétního zdroje nemají pochybnosti. Obecný historický materiál lze nalézt v doporučené četbě. Při popisu osobních historek jsem změnila jména a identifikační údaje, abych zachovala anonymitu.

Vzhledem k řadě společenských nešvarů, jež trápí dnešní svět, se někomu kapitoly o intimních vztazích mohou zdát příliš lascivní; jiní si mohou myslet, že lepší sex je pro změnu hospodářského systému malicherný důvod. Když si však pustíte televizi, otevřete časopis nebo zabrouzdáte po internetu, zjistíte, že svět je sexu plný. Kapitalismus prodává sexualitu bez okolků jako zboží a těží i z našich vztahových nejistot, jen aby nám prodal produkty a služby, které nechceme ani nepotřebujeme. Neoliberální ideologie nás přesvědčují, abychom se na svá těla a své projevy pozornosti a náklonnosti dívali jako na věci, které lze kupovat a prodávat. Tuto perspektivu chci změnit. Prostřednictvím diskuze o sexualitě chci odhalit nedostatky nespoutaných volných trhů. Pokud lépe porozumíme tomu, jak si současný kapitalistický systém přivlastnil a jak obchodně využil lidské emoce, učiníme první krok k odmítnutí tržního oceňování, jehož cílem je vyčíslit naši základní hodnotu jako lidské bytosti. To, co je politické, je i osobní.

Valentina Těreškovová (narozena roku 1937): Těreškovová jako první žena ve vesmíru obletěla v červnu 1963 ve vesmírné lodi Vostok 6 osmačtyřicetkrát Zemi. Po kariéře kosmonautky se stala prominentní političkou a vedla sovětskou delegaci na První světové konferenci OSN o ženách v roce 1975. V dnešním Rusku je stále všeobecně vnímána jako národní hrdinka.

S laskavým svolením Valentiny Těreškovové.

Kristen R. Ghodseeová

PROČ MAJÍ ŽENY ZA SOCIALISMU LEPŠÍ SEX

Z anglického originálu

Why Women Have Better Sex Under Socialism

vydaného v New Yorku roku 2018

nakladatelstvím Nation Books

přeložila Sylva Ficová

Redigovala Jana Nečasová

Odborná revize Kateřina Lišková

Odpovědný redaktor Zdeněk Staszek

Technická redakce Petr M. Dorazil

Grafická úprava Zuzana Doňková

Sazba písmo Avenir Next LT, Brother 1816

a Comenia Serif Pro Robert Šváb

Příprava elektronické verze Pavla Hernandezová

Vydalo nakladatelství Host

Radlas 5, 602 00 Brno

roku 2020. První elektronické vydání

www.hostbrno.cz